

У. В. Щурко

Напрями українсько-польської транскордонної співпраці в гуманітарній сфері

Окреслено необхідність формування альтернативних напрямів українсько-польської співпраці в культурно-мистецькій, освітньо-науковій і духовно-релігійній сферах. Проаналізовано передумови налагодження та поглиблення транскордонної взаємодії між прикордонними областями (воєводствами) України та Польщі. Розкрито роль релігійно-духовних чинників у розвитку громадянського суспільства, міжнаціональному та міжрелігійному порозумінні, пришвидшенні євроінтеграційних процесів. Охарактеризовано передумови, перешкоди та перспективи транскордонної співпраці з використанням потенціалу релігійного чинника.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, українсько-польські відносини, релігійно-духовний чинник, культурний потенціал, освітня співпраця.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси у Європі, невпинно поширюючись, безпосередньо торкаються України як найближчого східного сусіда ЄС. Проблеми інтеграції нашої країни до європейського співтовариства порушуються протягом останнього десятиліття політиками, економістами та науковцями. Розроблені концепції та стратегії інтеграції, схеми співпраці України та країн ЄС в економічній, екологічній, науково-технічній та інших сферах. Тема, що не отримала належного наукового обґрунтування, – роль духовно-релігійного чинника в процесах євроінтеграції і транскордонного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Події останніх місяців підтверджують безальтернативність стратегічного вектора розвитку. На шляху до інтеграції у європейське співтовариство наша держава має враховувати різні чинники, які можуть впливати на успішність проходження інтеграційного процесу, зокрема: економічні, політичні, соціальні, культурні, етнонаціональні та релігійні. Серед українських науковців, які досліджували питання, пов'язані з процесом інтеграції України у світове співтовариство, виокремимо В. Чужикова (регіональна політика та стратегія ЄС, міжнародні відносини), А. Філіпенка (інтеграційні та глобалізаційні процеси, світова економіка), А. Гальчинського (стратегії соціально-економічного розвитку), М. Долішнього (транскордонне співробітництво, регіональний розвиток), В. Гейця (міжнародна фінансова

© У. В. Щурко, 2014.

політика), А. Мокія (міжнародна інноваційна співпраця), Н. Мікулу (євро регіони, транскордонне співробітництво), В. Борщевського (євроінтеграційні процеси в Україні, українсько-польська економічна співпраця) та ін. Використання різноманітних економічних механізмів є широко висвітлене у численних наукових працях (підручниках, монографіях, статтях, доповідях) перелічених та інших українських дослідників, проте залишається недостатньо опрацьованим питання використання релігійного чинника як одного з невід'ємних елементів інтеграції українського суспільства у світову спільноту. Важливість його ролі не викликає сумнівів, що неодноразово підтверджувалось дослідниками релігійного середовища України (С. Здіорук, А. Колодний, В. Єленський, О. Саган, М. Маринович та ін.).

Мета роботи – окреслити потенційні напрями українсько-польського транскордонного співробітництва та важелі впливу релігійного чинника на євроінтеграційні процеси в Україні.

Викладення основного матеріалу. Одним з пріоритетів євроінтеграції визнано формування спільної системи цінностей населення країн ЄС та України. У Концепції гуманітарного розвитку України, зокрема, зазначено: «Як європейська за своєю цивілізаційною належністю нація Україна має спиратися у своєму розвитку на європейську людиноцентричну систему цінностей, яка не раз доводила свою ефективність» [1, с. 12]. Відбуваються зміни акцентів – з економічних на культурні, оскільки налагодження лише економічних зв'язків, розбудова інфраструктурних об'єктів не дала очікуваного зростання активності співпраці у транскордонному просторі. Таким чином, пріоритетними стають створення спільної системи демократичних цінностей і налагодження міжлюдських стосунків.

Україна володіє багатою та різноманітною духовною спадщиною, у якій домінує християнська традиція. Жоден аспект життя українського народу (культурного, суспільного, економічного, політичного) не можна зрозуміти, не врахувавши внесок у його розбудову християнства, з його вченням, етичними нормами, церковним мистецтвом. На території нашої країни ще з Х ст. поєднувалися впливи Сходу (мусульманського і християнського) та Заходу (католицького і протестантського), що часто поєднувалися або протидіяли. Саме періоди такого гострого протистояння спонукали до пошуку шляхів порозуміння та єднання. Такі історичні, геополітичні та етнокультурні особливості продовжують виявлятися в сучасних стосунках між різними конфесіями [2, с. 5]. Конфесійна карта України виглядає так: понад 95% релігійних організацій вважають себе християнськими, 1,6% – сповідують іслам, 0,88% – юдаїзм, 0,44% – буддизм, інші східні релігії, 0,29% – неоязичницькі вірування, 0,9% – інші віросповідання [3, с. 68-72].

Світова християнська спільнота прагне залучити українські Церкви до міжнародних екуменічних процесів. Усвідомлення сучасних викликів і готовність дати на них християнську відповідь, осмислення власної церковної ідентичності та пошук спільної християнської сутності – вимога сьогодення [2, с. 45]. Духовний потенціал українського народу дозволяє говорити про розвиток і утвердження релігійно-духовних принципів в українському суспільстві, а також виступати своєрідним взірцем-мотивацією в суспільно-економічній діяльності. У той час, коли в Західній Європі говорять про занепад релігії, 4/5 українців стверджують, що в Україні кількість віруючих зростає [2; 3].

Проілюструвати ситуацію можна, використовуючи дані Європейського дослідження цінностей: в Україні 77,0% вважають себе віруючими, а 81,7% вірять в Бога, що є вищим за середній показник по 33 країнах Європи (66,5% і 77,3% відповідно). Найвищий рівень релігійності серед країн ЄС спостерігається в Польщі. 93,9% поляків вважають себе віруючими, 97,1% вірять у Бога. У Росії ці показники 66,9% і 71,3% відповідно, а в Угорщині спостерігається один з найнижчих серед країн ЦСЄ – 57,5% і 67,3% [4, с. 52]. Варто зазначити, що релігійність в Україні є вищою, ніж в країнах Західної Європи, проте поступається країнам Центрально-Східної Європи.

Питання про цивілізаційні цінності та християнське коріння Європи постає щоразу частіше і було ключовою темою обговорення під час створення Конституції Європейського Союзу. Європа повертається до розуміння важливості християнських цінностей у політичних, економічних, культурних, суспільних процесах і намагається активно залучати країни Центрально-Східної Європи до спільного процесу їх утвердження. Наявність в Україні християнських церков усіх спрямувань (православних, католицьких, протестантських) дає можливість брати участь у діалогах з представниками цих церков за кордоном і, будучи учасниками міжнародних відносин, виступати одним з найбільш ефективних чинників впливу на процес європейської та міжнародної інтеграції.

Інтеграційні процеси втягують церкви до поглиблення співпраці з країнами ЄС у питаннях екуменізму, поширення ідеї визнання Євросоюзом християнського коріння Європи, виявлення спільних для України та інших європейських країн пріоритетів у розвитку духовності, культурно-релігійної співпраці, відродження моральності як основи суспільних та економічних відносин.

Співпраця України з ЄС у релігійній сфері може відбуватися на міжнародному і транскордонному рівнях. У питаннях транскордонного співробітництва Львівська область, що безпосередньо межує з розширеним

ЄС, може відігравати провідну роль, оскільки має кордон з двома польськими воєводствами: Підкарпатським і Люблінським. Як у Польщі (де домінуючим є католицьке віросповідання), так і у Львівській області (домінуючим є греко-католицьке віросповідання) релігійний чинник наділений потужним потенціалом у вирішенні проблем міжнародної співпраці, соціально-економічного розвитку, питаннях інтеграції.

Церква в Західному регіоні України є інституцією, довіра до якої та вплив на суспільне життя є найбільшим (90% мешканців західних областей вважають себе віруючими). Область була лідером за чисельністю релігійних громад серед усіх регіонів України в 2014 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Структура і чисельність релігійних організацій Львівської області
(за станом на 01.01.2014 р.), од.

	Релігійна конфесія	2014 р.
1.	Українська Греко-Католицька Церква	1595
2.	Римсько-Католицька Церква	165
3.	Українська Православна Церква Київського Патріархату	479
4.	Українська Автокефальна Православна Церква	394
5.	Українська Православна Церква	70
6.	Всеукраїнський союз церков Християн віри євангельської	106
7.	Всеукраїнський союз об'єднань Євангельських християн-баптистів	80
8.	Релігійна організація Свідків Єгови в Україні	51
9.	Українська уніонна конференція Церкви адвентистів сьомого дня	28
10.	Релігійні організації юдейського віровизнання	10
11.	Інші	83
	Загалом по області	3061

Складено на основі [5].

Найбільш динамічно останнім часом у регіоні розвивалися: Українська Греко-Католицька Церква – 8,9% приросту за 4 роки, кількість організацій якої на Львівщині становить 40,52% від загальної в Україні; Римсько-Католицька Церква – 18,2% приросту за 4 роки, на Львівщину припадає 14,68% від загального числа римо-католиків в Україні [6]. Протягом 2014 р. кількість організацій цих конфесій зростає, а діяльність пожвавилася, що підтверджувалося активною суспільною та громадянською позицією у період Революції гідності та душпастирського служіння у війську. Своєю чергою, таке зростання було спричинене саме цією активною позицією та відстоюванням християнських цінностей, людської гідності та інтересів віруючих протягом протистоянь, Майдану, заворушень і війни на Сході.

Крім духовного потенціалу, регіон володіє і достатнім матеріальним забезпеченням (сакральні споруди, відпустові місця, святині й меморіали). Львівщина є унікальним регіоном України, де зберігається найбільша кількість дерев'яних сакральних споруд – цінних пам'яток культури та архітектури державного значення. На території області розташовано 1788 культових споруд, серед них 744 церкви та дзвіниці – пам'ятки архітектури. Особливе місце в історико-культурній спадщині Львівщини займають пам'ятки дерев'яної сакральної архітектури, яких нараховується 610 [5].

У межах прикордонних областей, Львівської та Волинської, що належать до євро регіонів «Карпатський» і «Буг», є достатній потенціал налагодження співпраці в релігійній, культурній та освітній сферах. З польської сторони вони відповідно межують з Підкарпатським воєводством (з центром у Перемишлі) та Люблінським воєводством (з центром у Любліні). Географічне розташування та історичні особливості розвитку цих областей зумовлюють специфіку їхньої духовно-релігійної ситуації та міжнародних відносин.

Об'єднавчим моментом є спільні сторінки історії, які є водночас потенційним напрямом двосторонньої співпраці. Протягом 1946-1947 рр. у межах операції «Вісла» мешканці прикордонних сіл з польського та українського боків були переселені зі своїх рідних земель по інший бік кордону, частина сіл були розділені, опинившись по різні боки кордону, а на Волині та в прикордонних польських селах на території обох країн залишились меморіали та пам'ятки про цю трагічну сторінку історії. Українські та польські громадяни продовжують відвідувати могили своїх рідних і близьких по обидва боки кордону, а також духовні святині, що залишились на чужих територіях. Окремі українські села Волинської та Львівської областей починають свою українську історію лише з 50-х років минулого століття, про що свідчать місцеві поховання на кладовищах, де перші захоронення мешканців з українськими прізвищами датуються 1959-1961 рр.

Попри наявні проблеми, зусиллями української та польської громад вдається досягнути певного поступу. Прикладом налагодження транскордонної співпраці в духовно-релігійній сфері, що є важливим кроком до примирення та порозуміння між двома народами, стали Транскордонні дні польсько-українського добросусідства, що проходять на прикордонній території Львівської області та Підкарпатського воєводства з 2004 р. Участь представників релігійних громад у подібних заходах є особливо важливою, зважаючи на роль церкви в духовному та суспільному житті мешканців українських і польських прикордонних земель. У Польщі

основною та домінуючою релігією є католицизм, а в прикордонних районах внаслідок переселення мешкають вірні Української Греко-Католицької Церкви. На території Львівської області домінуючою є греко-католицька віра, а на території Волинської – православна (табл. 2).

Таблиця 2

Домінуючі релігійні конфесії прикордонних з Польщею областей України .

	Українська Православна Церква (у т. ч. УПЦ КП і УАПЦ)		Українська Греко-Католицька Церква		Римо-Католицька Церква	
	Кількість		Кількість		Кількість	
	релігійних організацій	священнослужителів	релігійних організацій	священнослужителів	релігійних організацій	священнослужителів
Волинська область	881	754	14	7	29	12
Львівська область	862	585	1525	926	144	86

Складено на основі даних Держкомрелігії за 2006 р.

Основні релігійні громади (як бачимо з табл. 2), представлені у двох прикордонних областях, налічують значну кількість вірних і священнослужителів, що представляють свої церкви при співпраці з аналогічними громадами польських прикордонних територій. Показовою є значна кількість священнослужителів Римо-Католицької Церкви в областях, які здебільшого є вихідцями з Республіки Польща, інтереси якої вони представляють в Україні.

Іншим напрямом взаємодії є культурно-туристична співпраця як на основі релігійних потреб, так і культурно-історичної спадщини. Для польських громадян, які є вірними Римо-Католицької Церкви, Львівська область є територією паломництва та постійної тісної співпраці з польською громадою. Римо-Католицький Костел у м. Львові – осередок польської культури та духовності, а митрополіча резиденція Римо-Католицького єпископа є центром координації транскордонної співпраці між католиками України та Польщі.

Між релігійними громадами України та Польщі встановилися тісні зв'язки та співпраця у вигляді проведення спільних релігійних акцій

(з'їздів, святкувань тощо) та паломництва до святих місць. Представники польських релігійних громад регулярно беруть участь у прощах до Унева (Перемишлянський район), Крехова (Жовківський район) і Зарваниці (Тернопільська область), а вірні українських церков відвідують святині, розташовані на польській території: Кальварія Пацлавська (поблизу Перемишля), Ченстохова (поблизу Кракова), де зберігається Белзька чудотворна ікона Матері Божої, Ледніца (польсько-українські молодіжні зустрічі в рамках акції поєднання) [7].

Крім співпраці релігійних громад, громадських організацій та органів церковної влади по обидва боки кордону, ведеться тісна співпраця між науковими установами та вищими навчальними закладами прикордонних територій. Ключовими інституціями в цій співпраці є Український католицький університет (УКУ – м. Львів, Україна) та Католицький університет Любліна (КУЛ – м. Люблін, Польща). Багато українських студентів навчаються на філософії та богослов'ї в КУЛ, здобуваючи там магістерську освіту, та повертаються на роботу в Україну, також студенти українських богословських закладів, УКУ, зокрема (які до 2006 р. не отримували дипломів державного зразка), здобувають там наукові ступені (докторів богослов'я тощо). Проходить обмін між викладачами та студентами УКУ та КУЛ, організовуються спільні наукові та освітні заходи, здійснюються спільні проекти, що дає можливість налагоджувати тіснішу співпрацю в духовній і освітній сфері між українськими та польськими прикордонними регіонами. Крім цих двох релігійних навчальних закладів, співпраця в освітній і науковій сферах стала можлива завдяки запровадженню Болонської системи в Україні, що уможливило участь представників науково-освітніх кіл у програмах двосторонньої та міжнародної співпраці. Зокрема, у 2012 р. у рамках чергового конкурсу Програми Еразмус Мундус за компонентом «Партнерство Еразмус Мундус» учасниками стали 17 вищих навчальних закладів України, серед яких і Львівський національний університет ім. Івана Франка. Згодом сюди доєдналися НУ «Львівська Політехніка», УКУ та Львівська комерційна академія [8].

Таким чином, перспективними напрямками транскордонної співпраці вважаємо: культурний, освітній і духовно-релігійний. Попри повільний і суперечливий перебіг духовної ідентифікації українців із сім'єю європейських народів, усе ж існують постійні спроби з боку різних Церков вести такий культурний діалог. Причиною труднощів у цьому питанні можна назвати історичний чинник: протягом кількох століть український народ належав до різних імперій, будучи відірваним від європейського контексту як повноправний суб'єкт міжнародних відносин. Усвідомлюючи необхідність

самоідентифікації та позиціонування себе рівноправним членом європейського духовного простору та релігійно-церковних процесів, актуалізується комунікативно-інтегруюча діяльність конфесій. Релігійні організації та Церкви мають можливість виступати сполучною ланкою в духовно-культурному діалозі між народами, сприяти обмінові відповідним досвідом, що є особливо важливим для формування спільного духовного простору [9, с. 541].

Висновки. У цьому контексті варто зазначити, що максимально ефективне функціонування національної релігійно-церковної сфери та її потенціалу є корисним і ефективним важелем впливу на процес здійснення українським народом європейського вибору. Враховуючи потенціал, який мають українські Церкви в міжнародних інтеграційних процесах, вважаємо за необхідне наголосити: 1) консолідація українського суспільства за допомогою релігійного чинника допоможе Україні вийти на новий рівень розвитку суспільного прогресу, тому цьому питанню необхідно приділити важливу увагу на державному рівні; 2) використання потенціалу релігійного чинника як ефективного механізму входження України у європейське співтовариство має набути одного з пріоритетних значень у системі суспільних відносин; 3) врегулювання стосунків держава-церква, базуючись на принципах плюралізму та демократії, дало б змогу пришвидшити розвиток громадянського суспільства та процес інтеграції України до європейського співтовариства; 4) на протигагу налагодженню економічної співпраці, що часто є неефективною, варто зацентувати увагу на інших напрямках українсько-польського транскордонного співробітництва, що мають більший потенціал, будуть ефективнішими та успішнішими, – поглиблення співпраці в культурно-мистецькій, туристичній, освітній, науковій і релігійно-духовній сферах.

Список використаних джерел

1. Проект Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року [Електронний ресурс] // Стратегічні пріоритети. – 2009. – №3(12). – С. 11-30. –Режим доступу : dniprorada.gov.ua/files/gumanitar-2020.pdf
2. Турій О. Історичні обставини й тенденції розвитку релігійного життя та міжконфесійних взаємин у сучасній Україні / О. Турій // Віра після атеїзму: релігійне життя в Україні в період демократичних перетворень і державної незалежності ; за ред. М. Томки, О. Турія. – Львів : Видавництво УКУ, 2004. – 228 с.
3. Колодний А. Таблиця змін мережі релігійних організацій України / А. Колодний // Релігійна панорама. – 2009. – №2.
4. Томка М. Релігія та Церкви відродженої нації // Віра після атеїзму: релігійне життя в Україні в період демократичних перетворень і державної незалежності / за ред. М. Томки, О. Турія. – Львів : Видавництво УКУ, 2004. – 228 с.

5. Інформація про релігійну ситуацію у Львівській області [Електронний ресурс] / Львівська обласна державна адміністрація. – Режим доступу : http://loda.gov.ua/k_n_r_rutannya-natsionalnostej-ta-relihij
6. Структура та чисельність релігійних організацій Львівщини [Електронний ресурс] // Infolight – інформаційно-аналітичний центр. – 1.06.2013. – Режим доступу : <http://infolight.org.ua/charts/struktura-ta-chiselnist-religijnih-organizacij-lvivshchini>
7. Devine Mercy Poland Pilgrimage // Sacred Poland. – Retrieved from <http://www.sacredpoland.com/Catholic-Tour/pilgrimages.html>
8. ВНЗ України в діючих у 2012 році програмах Еразмус Мундус [Електронний ресурс] // Євроосвіта. – Режим доступу : <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=2514>
9. Здіорук С. І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні ХХІ століття : монографія / С. І. Здіорук. – К. : Знання України, 2005. – 552 с.

Shchurko U. V. Vectors of Ukrainian-Polish cross-border cooperation in humanitarian sphere.

The need for alternative directions of forming Ukrainian-Polish cooperation is outlined – in the cultural, educational, scientific, spiritual and religious spheres. Prerequisites of establishing and deepening cross-border cooperation between neighboring regions (provinces) of Ukraine and Poland were analyzed. The role of religious and spiritual factors in the development of civil society, ethnic and inter-religious understanding, accelerating integration processes was discussed. Pre-conditions, obstacles and prospects for cross-border co-operation using the potential of the religious factor were characterized.

Key words: cross-border cooperation, Ukrainian-Polish relations, religious and spiritual factors, cultural potential, educational cooperation.

Щурко У. В. Направлення українсько-польського трансграничного співробітництва в гуманітарній сфері.

Определена необходимость формирования альтернативных направлений украинско-польского сотрудничества в культурной, образовательно-научной и духовно-религиозной сферах. Проанализированы предпосылки налаживания и углубления трансграничного взаимодействия между пограничными областями (воеводствами) Украины и Польши. Раскрыта роль религиозно-духовных факторов в развитии гражданского общества, межнациональном и межрелигиозном сотрудничестве, ускорении евроинтеграционных процессов. Охарактеризованы предпосылки, препятствия и перспективы трансграничного сотрудничества с использованием потенциала религиозного фактора.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, украинско-польские отношения, религиозно-духовный фактор, культурный потенциал, образовательное сотрудничество.